

ONDER REDACTIE VAN J. J. E. VAN EVERDINGEN, N. S. KLAZINGA. De wet tot behoud van waarheid. Verkenningen naar de samenhang in bewijsvoering tussen wetenschap, geneeskunde en recht. 355 pag. Uitgeverij Belvédère, Overveen 1991. Prijs f 37,50. ISBN 90 73459 02 8.

In 25 hoofdstukken ondernemen 27 auteurs pogingen om steeds vanuit een ander perspectief de waarheid in de geneeskunde en aanverwante disciplines te belichten. De relativiteit van 'de waarheid' staat daarbij steeds centraal. De verschillende bijdragen zijn dan ook te beschouwen als relativerende kanttekeningen. Deze visies op de waarheid zijn geordend in drie secties: De waarheid van de medisch onderzoeker; De waarheid van de arts en De medische waarheid van de jurist.

In de eerste sectie boeit het hoofdstuk 'Andermans woorden'. Een gedachte die reeds min of meer gemeengoed is, kan zonder bronvermelding worden weergegeven – aldus de auteur Van Everdingen – gaat het echter om een unieke, oorspronkelijke gedachte dan is bronvermelding noodzakelijk. Toch kan het dermate moeilijk zijn de grens tussen citeren en plagieren te bepalen, dat dit in extreme gevallen zelfs kan leiden tot een rechtsgeding. De auteur geeft daarvan een schokkend voorbeeld dat zich rond Buytendijk's boek *De vrouw* heeft afgespeeld. In 'De achterstallige waarheid' wordt – aan de hand van vier voorbeelden – ingegaan op de effectiviteit van het systeem voor geneesmiddelenregistratie met als doel ervoor te zorgen dat de balans tussen werkzaamheid en schadelijkheid aanvaardbaar is in het licht van de aanprijzing van het farmaceutisch produkt. Eén zo'n geval betreft Glifan dat ruim 20 jaar geleden in Nederland op de markt werd gebracht door een Franse firma die gedeeltelijk in handen is van de Franse staat. Het middel dankte zijn populariteit aanvankelijk aan een geslaagde reclamecampagne onder andere onder tandartsen en kaakchirurgen (minder nabloedingen). En hoewel van medische zijde al in 1988 voor ernstige bijwerkingen werd gewaarschuwd, werd de registratie eerst onlangs doorgehaald. Dat bewijst hoe moeilijk het is een eenmaal geregistreerd middel van de markt te halen.

In de tweede sectie wordt het waarheidsgehalte van diverse aspecten van het medisch handelen besproken. In het hoofdstuk 'Meten is weten' wordt ook aandacht besteed aan de *Science Citation Index*. Deze drie pagina's belichten op kritische wijze de waarde en betekenis van de citatie-analyse en ze zijn bovendien in een aantrekkelijke stijl geschreven, maar dat geldt eigenlijk voor het hele boek. Veel behartigenswaardig staat in het hoofdstuk 'Ver-

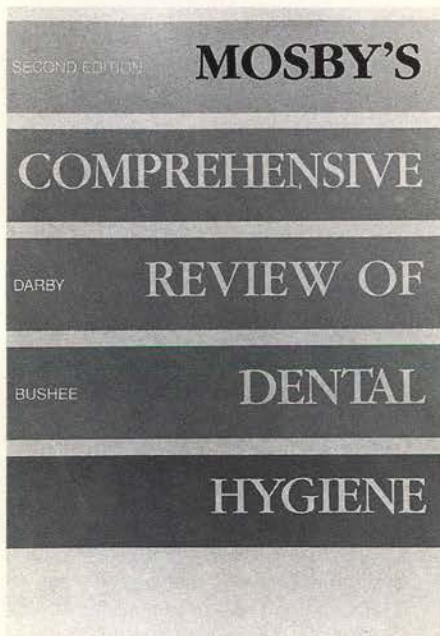
borgen verleiders', waarin een ontwikkeling wordt geschetst van geheel uitschuurbare advertentiepagina's via advertoriale en referentoriale (een door een farmaceutische industrie gesponsorde publikatie van een referaat) naar op patiënten gerichte reclame, die duidelijk maakt dat de commercialisering diep in de gezondheidszorg is doorgedrongen.

De derde sectie behandelt de wisselwerking tussen de medische en de juridische waarheid, zoals die onder meer tot uitdrukking komt in rechterlijke beslissingen. Uitvoerig wordt stilgestaan bij de strafrechtelijke procedure tegen een tandarts die ervan werd verdacht in gave (kinder)gebitten te boren en onjuiste declaraties in te dienen. Alleen de valsheid in geschrifte achtte de strafrechter bewezen, maar in de tuchtrechtelijke procedure vond de tuchtrechter het in de strafprocedure verzamelde bewijsmateriaal wel voldoende om hem te veroordelen. De titel 'Rechtspraak, een leidraad voor het medisch handelen?' van het hoofdstuk waarin deze zaak aan de orde wordt gesteld, draagt dan ook terecht een vraagteken.

Aan het eind van dit lezenswaardige boek gekomen, denkt men onwillekeurig terug aan wat in de algemene inleiding wordt voorspeld: 'Ondanks alle relativeringen van de waarheid in de geneeskunde blijft er één wet waarin men na lezing van dit boek haast wel moet geloven: *de wet tot behoud van waarheid*.

B. Z. Deenik, Heemstede

ONDER REDACTIE VAN M. L. DARBY, E. J. BUSHEE. Mosby's comprehensive review of dental hygiene. 2e druk, 815

pag. The Mosby Year Book Inc. Company, St. Louis 1991. Prijs £ 23,50. ISBN 0 8 16 1209 8.

Dit boek is bedoeld voor studenten Mondhygiëne die zich voorbereiden op de nationale, regionale en staatsexamens in de Verenigde Staten. Besproken worden de basisvakken en de tandheelkundige vakken, waaronder de klinische vakken. Verder komen nog praktijkstrategie en carrièreplanning aan de orde, alsmede enkele juridische aspecten. Elk hoofdstuk bevat een samenvatting, literatuurverwijzingen en aanbevolen literatuur. Per onderwerp zijn vragen opgenomen en bij iedere vraag staat een aantal stellingen waarvan de (on)juistheid beargumenteerd dient te worden. De gemotiveerde antwoorden kunnen aan het eind van ieder hoofdstuk worden opgezocht. Het boek wordt afgesloten met een voorbeeld van een examen.

De opzet is duidelijk en de tekst, ondanks de compactheid, goed leesbaar. De zwart-wit foto's zijn van een matige kwaliteit; bij het onderdeel radiologie werkt dit storend.

Dit boek is nuttig voor mondhygiënist die zich in de Verenigde Staten willen gaan vestigen. Het geeft niet alleen een goed beeld van het aldaar benodigde kennisniveau, maar ook van de exameneisen. Het uitzoeken van een patiënt voor het praktische examen (dat in de Verenigde Staten door de kandidaat zelf dient te gebeuren) komt uitgebreid aan bod.

M. Hovius, Amsterdam

J. J. MURRAY, A. J. RUGG-GUNN, G. N. JENKINS. Fluorides in caries prevention. 3e druk, 396 pag. Butterworth-Heinemann Ltd., Oxford 1991. Prijs £ 49,50. ISBN 07236 2363 5.

Er is waarschijnlijk geen aspect van de tandheelkunde waarover, in het verleden, zoveel is geschreven als over de relatie tussen fluoridegebruik en het optreden van tandcariës. Aangezien het onderzoek naar het werkingsmechanisme en het effect van verschillende fluoridetoepassingen doorgaat, is er een voortdurende stroom nieuwe publikaties over dit onderwerp en verandert men soms van eerder ingenomen standpunten. In 1975 verscheen de eerste druk van dit boek en de auteurs hebben het nu voor de tweede maal aan de nieuwe ontwikkelingen aangepast. De eerste, van de in totaal 19 hoofdstukken, zijn gewijd aan de ontdekking van fluoride als cariëspreventief middel en aan de geschiedenis van de waterfluoridering. Ze zijn, voor wie voor deze onderwerpen belangstelling heeft, bijzonder aardig om te lezen. Ver-

volgens worden het effect van waterfluoridering besproken en de wijze waarop fluoride uit drinkwater met een te hoog fluoridegehalte kan worden verwijderd. Eén hoofdstuk is gewijd aan de toevoeging van fluoride aan andere voedingsbestanddelen dan water en vier andere aan fluoridetoevoegingen door middel van tabletten, tandpasta, spoelvoelstoffen en middelen voor lokale applicatie. Daarna wordt aandacht besteed aan het pre-eruptieve effect van fluoride, aan de epidemiologie van fluorose, de wijze waarop fluoride in het lichaam wordt opgenomen en uitgescheiden, de manier waarop fluoride ingrijpt bij het cariësproces en op de gevaren van een te hoge fluoride-opname. In een van de laatste hoofdstukken worden wettelijke aspecten van fluoridetoevoegingen besproken.

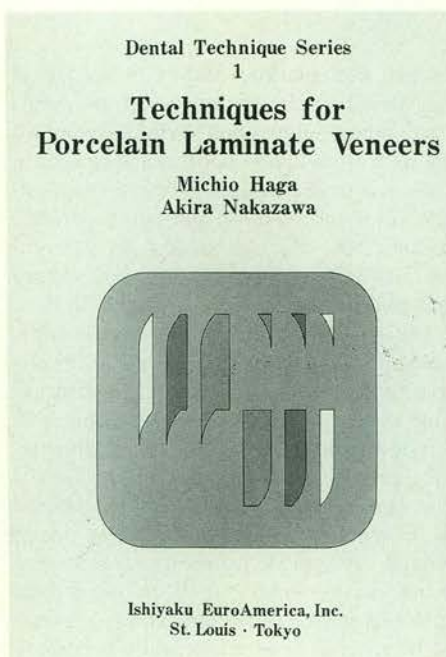
Doordat de auteurs hebben getracht volledig te zijn bij de bespreking van de relevante literatuur, is het boek als geheel, meer een naslagwerk geworden dan een studieboek. Bovendien overlappen de onderwerpen elkaar vaak, zodat sommige meer dan eens aan de orde komen. Het boek is daarom vooral voor onderzoekers van belang die zich op een bepaald deelgebied op de hoogte willen stellen. Voor algemeen-practici lijkt het weinig geschikt.

H. Kalsbeek, Leiden

M. HAGA, A. NAKAZAWA. Dental Technique Series I. Techniques for porcelain laminate veneers. 46 pag. Ishiyaku EuroAmerica Inc., St. Louis, Tokyo 1991. Prijs \$ 20.00. ISBN 0 912791 91 8.

Beide Japanse auteurs, als tandarts verbonden aan het Tokyuo Dental College, hebben een dun boekje geschreven over de vervaardiging van porseleinen veneerrestauraties. Na een inleidend hoofdstuk over de eigenschappen, de voor- en nadelen en de indicatie voor het gebruik van porseleinen schildjes, worden achtereenvolgens behandeld: de klinische procedure, de techniekfase en het plaatsen. Elk hoofdstuk is van 30 tot 50 kleurenfoto's voorzien, die van een uitstekende kwaliteit zijn. Daardoor heeft het boekje het karakter gekregen van een platenatlas.

De tekst is eenvoudig en helder, en de prijs van het boek erg gering, maar de hoeveelheid informatie die de lezer voor dit bedrag krijgt aangereikt staat hiermee in gelijke verhouding: die informatie is te beperkt. Er staan weliswaar geen onjuistheden in het boek, maar literatuurverwijzingen en een literatuurlijst hadden niet mogen ontbreken. Enkele hete hangijzers, zoals de noodzaak om in bepaalde gevallen incisaal te overkappen, het handhaven van oude compositrestauraties en de hechting aan dentine, worden – hoewel de foto's ze laten zien – in de tekst (bewust?) vermeden.

Tenslotte mag het op zijn minst merkwaardig worden genoemd dat de op de foto's getoonde handen – ondanks een opvallend aantal wondjes – niet gehandschoend zijn. Daardoor kunnen vraagtekens worden gezet bij de voorbeeldfunctie van dit boek.

H. J. de Kloet, Arnhem

F. F. COWAN. Dental pharmacology. 2e druk, 446 pag. Lea & Febiger, Philadelphia, London 1992. Prijs £ 30,00. ISBN 0-8121 1385 3.

Deze uitgave – van de hand van de hoogleraar in de Farmacologie aan de School of Dentistry, Oregon Health Sciences University – is een herziene versie van *Pharmacology for the dental hygienist* uit 1978 en nu tevens bestemd voor tandartsen.

Achtereenvolgens worden behandeld: algemene principes van de farmacologie (maar bloedhersenen- en bloedplacentabariëre en geneesmiddelenaccumulatie blijven onbesproken), farmacologie van het autonoom zenuwstelsel, geneesmiddelen die in de tandheelkundige praktijk worden toegepast en geneesmiddelen die door de patiënt worden gebruikt. Deze indeling is overzichtelijk en tekeningen en tabellen ondersteunen de tekst. Het hoofdstuk 'Farmacologie van het autonoom zenuwstelsel' is echter ondoorzichtig geschreven; menig een zal hierin verstrikt raken door verstrengeling van hoofd- en bijzaken, door het enerzijds ontbreken van informatie en het anderzijds uitdiepen van weinig ter zake doende onderwerpen, zoals ganglionblokkademiddelen.

Een juiste beoordeling van dit boek wordt gehinderd door een gegeven dat de auteur niet kan worden aangerekend: elk land heeft een eigen geneesmiddelenarse-

naal, eigen opvattingen waar het de keuze van middelen betreft en soms afwijkende benamingen. Hierdoor mist men bij voorbeeld articaïne en acenocoumarol; de keuze van antibiotica wijkt af van de Nederlandse opvattingen; paracetamol is alleen te vinden voor wie het synoniem acetaminophen (nog) kent; voorbeelden spreken soms niet aan omdat het genoemde preparaat in ons land onbekend is. Rekening houdend met deze landelijke verschillen kan toch worden vastgesteld dat nieuwe ontwikkelingen in de farmacologie op een aantal plaatsen onvoldoende aandacht krijgen. Dit valt des te meer op als de edities van 1978 en 1992 naast elkaar worden gelegd.

In het voor de tandheelkunde zo belangrijke hoofdstuk 'Analgetica' worden prostaglandinen wel genoemd, maar een duidelijke uiteenzetting van de rol die prostaglandinen (en in ruimere zin de eicosanoiden) spelen in hoofd- en bijwerkingen van, bij voorbeeld, acetylsalicylzuur ontbreekt; de toepassing van deze stof als remmer van de trombocytenaggregatie wordt niet vermeld. Aan het eind van het hoofdstuk treft men 58 referenties aan, waaronder – sinds de editie van 1978 – slechts drie nieuwe (en de meest recente is uit 1987).

Bij de lokale anaesthetica zou meer kunnen worden vermeld over nieuwe opvattingen inzake het werkingsmechanisme. Het blijft nu bij een wat vage opmerking zonder – voor de nieuwsgierig geworden lezer(es) – een enkele literatuurverwijzing. Onder 'Sedativa' treft men nog 11 (!) bladzijden over barbituraten aan, terwijl drie bladzijden over benzodiazepinen in hoofdzaak aan diazepam worden besteed. De bespreking van antipsychotica spitst zich nog steeds toe op chloorpromazine. Bij de antidepressiva worden MAO-remmers nog ruim en tricyclische antidepressiva kort behandeld.

De conclusie luidt dan ook dat voor wie op de hoogte wil blijven van nieuwe ontwikkelingen in de farmacologie dit boek geen aanwinst betekent.

B. van der Wal, Amsterdam

R.R. LEHMANN. Ökologie der Mundhöhle. Grundlagen der Vorsorge. 120 pag., 61 afb., 43 tab. Georg Thieme Verlag, Stuttgart, New York 1991. Prijs DM 48,00. ISBN 3 13 761001 1.

De auteur beschouwt de mondholte als een ecosysteem, waartoe een groot aantal biotopen (levensruimte) behoort, dat via het speeksel met elkaar in verbinding staat. Dit ecosysteem is samengesteld uit de gebits-elementen, slijmvliezen, micro-organismen en het speeksel, onderdelen die elkaar wederzijds beïnvloeden en onderling afhankelijk zijn. Het systeem is zelf-regule-

rend en reageert bovendien op in- en externe invloeden.

Eerst worden in vogelvlucht en ietwat ongelijkwaardig allerlei aspecten (fysiologie, anatomie, histologie, kolonisatie) van de samenstellende delen van de mondholte beschreven. Hoewel voor studenten te weinig en voor tandartsen te veel informatie wordt verschaft, zijn sommige gedeeltes, vooral die over micro-organismen en over plaque, toch zeer lezenswaard. Het hoofdstuk, dat in feite de kern van het boek uitmaakt, is kort. Het behandelt het ecologisch evenwicht: de absolute voorwaarde voor de gezondheid van de elementen en het parodontium. Vervolgens komen, uitgebreider, de factoren aan de orde die het evenwicht beïnvloeden: vanzelfsprekend het dieet (de- en remineralisatie) en fluoride, maar ook speeksel en de dysfunctie van de speekselklieren, remming van de plaquevorming, genetische factoren en voorts de invloed van restauratiematerialen en leeftijd. Een ander hoofdstuk is gewijd aan de grenzen van de belastbaarheid van het systeem. In het laatste hoofdstuk wordt een beschouwing gewijd aan de relatie tussen de mondholte en andere lichaamssystemen. Tot slot wordt nog in een groot aantal tabellen informatie verschaft over suikervrije producten en over fluoride.

Opvallend is dat veel uitspraken niet met literatuurverwijzingen worden onderbouwd; de literatuurlijst is dan ook beknopt. Het is niet duidelijk voor welke groep(en) dit boek is bedoeld. Zo bevat het eerste hoofdstuk informatie die voor iedere practicus welhaast overbodig mag worden geacht en sommige afbeeldingen zijn dermate eenvoudig dat zij eerder voor leerlingen van middelbare scholen dan voor tandartsen lijken te zijn bestemd. De herhaling van informatie in verschillende hoofdstuk-

ken – te wijten aan de opzet van het boek – zal ongetwijfeld een aantal lezers storen. Toch is het eindoordeel niet negatief: het boek biedt een redelijke benadering van de (wissel)werkingen in (en met) de mond.

A.H.B. Schuurs, Amsterdam

ONDER REDACTIE VAN K. GRAAMANS, H. P. VAN DEN AKKER. *Diagnosis of salivary gland disorders*. 175 pag. Kluwer Academic Publishers, Dordrecht, Boston, London 1991. Prijs f 130,00. ISBN 0 7923 1384 4.

Afwijkingen van de speekselklieren zijn niet zeldzaam. De beoordeling geschiedt door huisarts, tandarts of (medische) specialist, die vaak ieder hun eigen voorkeur hebben voor een bepaalde methode van onderzoek. Dit kan leiden tot 'underdiagnosing and overtreatment', ten nadele van de patiënt.

In deze, voor ons land bijzondere, uitgave geven vertegenwoordigers van verschillende disciplines, uit Nederland en België, een volledig overzicht van de nu beschikbare onderzoeksmogelijkheden. Naast het fysisch onderzoek komen aan bod: sialografie (Van den Akker HP, Dijkstra PF), computertomografie (CT) (Mooyaart EL, Graamans K), magnetic resonance imaging (MRI) (Freling NJ, Graamans K), ultrasound (Baatenburg de Jong RJ, Rongen RJ), scintigrafie (Van den Akker HP, Buseman Sokole E), aspiratiecytologie (Van Heerde P), histopathologie (Slootweg PJ), microbiologie (Van Cauwenberge PB), sialometrie en sialochemie (Michels LF). Door het bijeenbrengen van deze uitvoerige overzichten is een aantrekkelijk naslagwerk tot stand gekomen.

Veel zorg is, in de verschillende hoofdstukken, besteed aan de concordantie in bespreking van methoden en ziektebeelden. Desondanks ontbreekt een beschrijving van de techniek van de sialografie en worden de mogelijkheden van MRI bij ontstekingen niet besproken. Niet in alle hoofdstukken wordt aandacht besteed aan contra-indicaties van een (invasieve) techniek. Zo is het voor de tandarts van belang te weten of implantaten een contra-indicatie vormen voor MRI-onderzoek.

Van belang bij een overzicht als dit is de goede toegankelijkheid via het register, zodat bij een voorlopige diagnose een onderzoeksroutte kan worden gekozen. Bij een steekproef bleef het pleomorfe adenoom op die weg onvindbaar.

De uitvoerige tekst en de afbeeldingen zijn representatief voor de huidige stand van het onderzoek. Het boek is daarom aan te bevelen aan tandarts en kaakchirurg, naast K.N.O.-arts en chirurg.

L. F. E. Michels, Eindhoven

Recensie-exemplaren

Het merendeel van de hier aangekondigde uitgaven zal nader op deze plaats worden besproken.

1. R. F. ZAMBITO, D. J. CLERI. *Immunology and infectious diseases of the mouth, head and neck*. 425 pag. Mosby Year Book, St. Louis, Baltimore, Chicago, London, Philadelphia, Sydney, Toronto 1991. Prijs £ 58,—. ISBN 0 8151 1719 1.
2. WORLD HEALTH ORGANIZATION. *World health forum. An international journal of health development*. Volum 12, number 3, 1991. 273 pag. Geneva: World Health Organization, 1991. Prijs Sw.fr. 18,—.
3. P. HAGEN. *Wetenschap in het nieuws. Journalistiek schrijven over natuur en techniek, medisch onderzoek en milieu*. 284 pag. Groningen: Wolters-Noordhoff, 1991. Prijs f 45,—. ISBN 90 01 36560 4.
4. O. R. V. G. J. BARNEVELD, P. TH. M. VAN DEN OORD, J. B. PIERIK. *De arts als ondernemer. Een gids voor belastingen, financiën, praktijkbeheer, pensioenen en verzekeringen*. 285 pag. Utrecht: Wetenschappelijke Uitgeverij Bunge, 1991. Prijs f 39,50. ISBN 90 6348 076 8.
5. I. KLINEBERG. *Cranioamandibular disorders and orofacial pain. Diagnosis and management*. 168 pag. Butterworth-Heinemann Ltd., Oxford, London, Boston, Munich, New Delhi, Singapore, Sydney, Tokyo, Toronto, Wellington 1991. Prijs £ 30,—. ISBN 0 7236 0989 6.
6. I. KLINEBERG. *Occlusion: Principles and assessment*. 243 pag. Butterworth-Heinemann Ltd., Oxford, London, Boston, Munich, New Delhi, Singapore, Sydney, Tokyo, Toronto, Wellington 1991. Prijs £ 29,50. ISBN 0 7236 0990 X.
7. A. S. PAPAS, L. C. NIESSEN, H. H. CHAUNCEY. *Geriatric dentistry. Aging and health*. 350 pag. Mosby Year Book, St. Louis, Baltimore, Boston, Chicago, London, Philadelphia, Sydney, Toronto 1991. Prijs £ 25,50. ISBN 0 8016 5790 3.
8. O. R. V. L. H. MESKIN, G. F. CURRIER, J. E. KENNEDY, K. F. LEINFELDER, V. J. MATUKAS, S. ROVIN. *Year Book. Year book of dentistry 1991*. 472 pag. Mosby Year Book, St. Louis, Baltimore, Boston, Chicago, London, Philadelphia, Sydney, Toronto 1991. Prijs £ 42,00. ISBN 0 8151 1898 8.
9. J. ABRAMS. *Kraus' dental anatomy and occlusion*. 371 pag. Tweede druk. Mosby Year Book, St. Louis, Baltimore, Boston, Chicago, London, Philadelphia, Sydney, Toronto 1991. Prijs £ 45,00. ISBN 1 55664 183 4.
10. G. DANHOF, J. HESSELINK, H. A. J. OUDHOF. *Lasertherapie in de tandheelkundige praktijk*. 207 afb., 24 afb. Uitgeverij Stubeg B.V., Hoogezand 1992. Prijs f 190,—. ISBN 90 652307 0.